

Rekommendationer angående gemensam examen på forskarnivå

Fastställda av SUHF:s styrelse den 22 februari 2013.

1. Inledning

Sedan 2010 kan svenska universitet och högskolor utfärda gemensam examen för utbildning på forskarnivå med andra lärosäten.

Vid en nationell workshop i september 2011 konstaterades att flertalet svenska universitet och högskolor hade likartade svårigheter med att upprätta lokala råd och regler samt med att utforma en utbildningsöverenskommelse så att kraven i Högskoleförordningen (HF) uppfylls. Flera svenska lärosäten arbetar med att upprätta råd, riktlinjer eller föreskrifter för gemensam examen på forskarnivå, men endast ett fåtal deltar idag i utbildningssamarbeten som leder fram till gemensam examen på forskarnivå.

För att underlätta arbetet med gemensam examen på forskarnivå har Sveriges universitet- och högskoleförbund (SUHF) tagit fram ett antal förtydliganden och rekommendationer. Det bör dock understrykas att rekommendationerna inte gör anspråk på att vara heltäckande.

Syftet med rekommendationerna är att främja ökad kvalitet, bredda kompetensen, främja förutsättningar för arbete på en internationell arbetsmarknad och öka internationaliseringen av utbildning på forskarnivå, liksom att eftersträva ett enhetligt förhållningssätt och hantering av gemensam examen på forskarnivå bland svenska universitet och högskolor.

1.1 Definitioner

Gemensam examen

Vanligtvis avser gemensam examen utfärdandet av ett examensbevis från flera lärosäten, men en entydig definition av gemensam examen finns varken i förarbetet (Ds 2008:80) eller i propositionen (2008/09:175). Avsikten är ge flexibilitet åt svenska universitet och högskolor. I förarbetet definieras gemensam examen enligt följande: "I princip avses med begreppet gemensam examen (*joint degree*) ett sådant utbildningsprogram som utvecklas eller tillhandahålls av två eller flera läroanstalter tillsammans och som leder till **ett** examensbevis. Med dubbel examen (*double degree*) avses ett sådant utbildningsprogram som utvecklas eller tillhandahålls av två eller flera läroanstalter tillsammans och som leder till **två eller flera** examensintyg, i praktiken ett vid varje samarbetande läroanstalt" [SUHF:s markeringar och kursiveringar].

Högskola-annat lärosäte

Rekommendationen använder ordet högskola för att benämna det egna svenska lärosätet, medan begreppet annat lärosäte relaterar till partnerlärosäte vilket kan vara såväl utländska som svenska.

2. Rekommendationer och förtydliganden

För att få utfärda ett examensbevis gemensamt med andra lärosäten ska utbildningen planeras och genomföras gemensamt. Utbildningssamarbetet ska grundas på en skriftlig överenskommelse (HF, 6 kap. 11§) som i detalj reglerar ansvarsfördelningen mellan parterna när de tillsammans genomför utbildningen.

Samarbetet kräver en omfattande integrering av både akademiska och administrativa frågor, vilket ska tydliggöras i överenskommelsen. Det finns fördelar att i överenskommelsen beskriva samarbetets organisation och struktur på ett tydligt sätt. Förhandlingarna om överenskommelsen handlar om att hitta sätt att jämka olika lärosätens sätt att tillämpa nationella och lokala regler och att säkra utbildningskvaliteten, eftersom överenskommelsen bygger på erkännande av varandras kvalitet utan möjlighet till kvalitetsgranskning och prövning i efterhand. I de fall lagstiftningen reser hinder för en gemensam examen finns möjligheten att planera för utbildningssamarbeten som leder till dubbel (eller enkel) examen.

SUHF rekommenderar att högskolor som har för avsikt att starta utbildningssamarbeten för att utfärda gemensam examen på forskarnivå jämför potentiella partners nationella lagstiftning, och eventuella regionala undantag, med den svenska lagstiftningen. Utöver den nationella lagstiftningen spelar även lärosätens lokala regelverk kring utbildning på forskarnivå en betydande roll. Graden av integrering bör också definieras.¹

Samarbeten som leder fram till gemensam examen bör vara långvariga och avse utbildning av ett flertal doktorander. Samarbeten kring enstaka doktorander bör hanteras inom ramen för enkel eller dubbel examen.

2.1 Del av utbildning och antagning

Högskoleförordningen (HF) anger att den skriftliga överenskommelsen ska ange till vilket eller vilka av de lärosäten som anordnar en del av utbildningen en studerande ska antas. Emellertid beskriver HF utbildning på forskarnivå på ett sätt som för tankarna till utbildning på grund- och avancerad nivå. Utbildning på forskarnivå är normalt mindre "modulariserad" än utbildning på grund och avancerad nivå och mer individuellt upplagd. Begreppet *del av utbildning* som används i förordningstexten blir därför en utmaning att tillämpa.

HF ger möjligheten för en högskola att anta till enbart en del av utbildningen. En högskola kan utfärda en gemensam examen som baseras på den skriftliga överenskommelsen, utan att en antagningsprocess genomförs vid högskolan.

SUHF anser att HF möjliggör tre olika antagningsprinciper:

- a. Den svenska högskolan antar till de delar högskolan anordnar, medan annat lärosäte som ingår i utbildningssamarbetet antar till hela programmet.
- b. Antagning ordnas av annat lärosäte; studenten betraktas då som student vid högskola när studier bedrivs vid den högskolan.
- c. Högskolan antar till den del högskolan anordnar, medan annat lärosäte antar till den del annat lärosäte anordnar.

Alternativ c är möjligt, men inte att rekommendera, eftersom inget lärosäte antar till hela utbildningen vilket kan ge en osäker situation för den student som antas. Om en högskola ändå väljer detta

¹ Nätverket Joiman har genomfört en kartläggning av förekommande typer av integrering och vilken typ av examen de vanligen leder till. Kartläggningen är publicerad i: *How to manage joint study programmes? Guidelines and Good Practices from the JOIMAN Network*, se: www.joiman.eu.

alternativ rekommenderar SUHF att sökande vid antagningen erhåller ett skriftligt intyg om rätten till en hel utbildning.

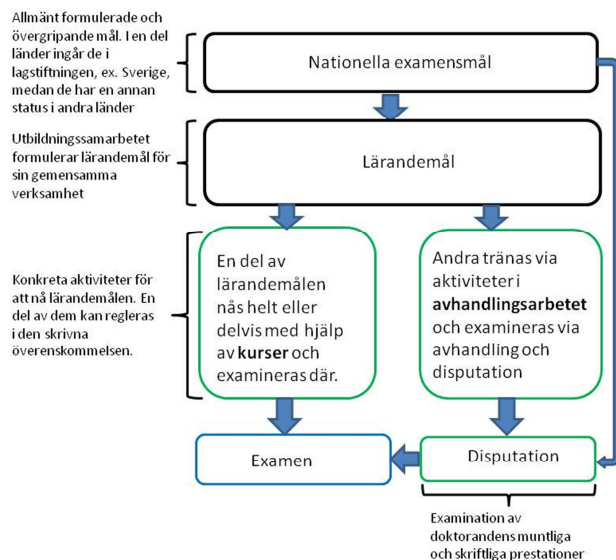
HF 6 kap. 11 § gör det möjligt att anta till del av utbildning på forskarnivå. Svenska högskolor har i dagens läge endast erfarenhet av att anta till en hel utbildning. Begreppet *del av utbildning* kan ges flera olika betydelser.

SUHF föreslår två tolkningar av begreppet, andra tolkningar är möjliga. Oavsett val av tolkning av begreppet *del av utbildning* är det viktigt att parterna klargör hur antagningsprocessen ska se ut samt hur utlysning genomförs liksom meritvärdering och urval.

Tolkning 1: *Del av utbildning* kan motsvaras av kurser, moment eller avhandlingsarbetet. Om högskolan väljer att anordna avhandlingsarbetet är det lämpligt att anta även till denna del.

Tolkning 2: Begreppet *del av utbildningen* kan svara mot lärandemål, vilket definieras som mål för vad doktorander som utbildas inom utbildningssamarbetet ska förväntas förstå och kunna utföra efter avslutad utbildning, se figur 1.

Figur 1.

Givet forskarutbildningens individuella karaktär och beroende av avhandlingsarbetets utveckling kan det vara svårt att i den skriftliga överenskommelsen avtala om alla aktiviteter som behöver ingå i en enskild doktorands utbildning. Däremot kan det vara lättare att i den skriftliga överenskommelsen mellan lärosätena definiera och avtala om utbildningssamarbetets lärandemål.

I 6 kap. 11b § står det att ...”vilken del av utbildningen som högskolan ska *anordna*, vilken del av utbildningen som ett annat lärosäte ska *anordna*”. SUHF anser att begreppet *anordna* kan svara mot ”ansvara för”.

Den skriftliga överenskommelsen ska beskriva hur ansvaret för att skapa förutsättningar för att doktoranden når de uppsatta lärandemålen fördelas mellan de samarbetande lärosätena. Exempelvis kan det innebära att man avtalar om att lärosäte x ansvarar för att träna doktoranden i tillämpning av metod y eller erbjuda en viss kurs, men det kan också innebära att man avtalar om att alla lärosätena ansvarar för att skapa förutsättningar för näringslivskontakter med anknytning till avhandlingsarbetet.

2.2 Registrering

Doktorander som antas till utbildning som ska leda till gemensam examen ska efter beslut om antagning vid den svenska högskolan registreras i Ladok. Den nuvarande versionen av Ladok har ingen funktion för notering av utbildning mot gemensam examen på forskarnivå. Tills vidare kan man lägga in fri text i Ladok.

Ladok bör utvecklas så att det går att registrera utbildning mot gemensam examen vid ett eller flera svenska universitet och högskolor. Arbetsgruppen som arbetar med att utveckla Ladok3 har informerats om detta behov.

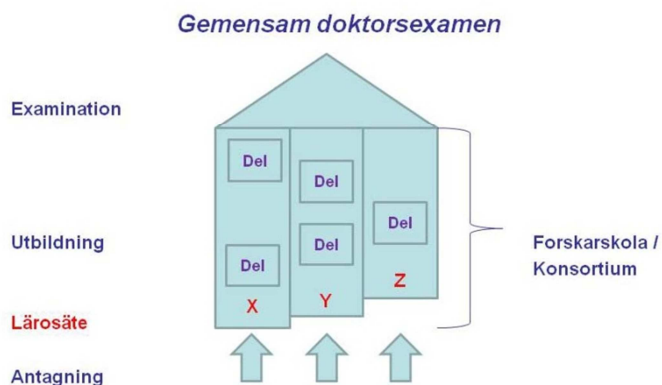
2.3 Utbildningens längd

Grunden för upprättande av ett utbildningssamarbete är att lärosätena gemensamt planerar och utför utbildningen samt erkänner varandras kvalitet för att gemensamt utfärda ett examensbevis.

Om kvaliteten erkänns är utbildningens längd av underordnad betydelse. Det centrala är att de gemensamt formulerade lärandemålen nås. Följaktligen kan lärosäten med kortare utbildningstid anta doktorander vid en senare tidpunkt än lärosäten som har en längre utbildning.

Figur 2 nedan illustrerar gemensam utbildning på forskarnivå från antagning till examination, där antagning kan ske vid olika tidpunkter, vid olika lärosäten och där de olika delarna av utbildningen genomförs vid de olika lärosätena inom konsortiet/forskarskolan.

Figur 2.

2.4Handledning

SUHF anser att doktorander som antas till en utbildning som leder fram till en gemensam examen ska ha minst en handledare per examinerande lärosäte. En av dessa ska utses till huvudhandledare. Om många partners anordnar utbildningen och det utses många handledare finns risken att det blir allt för många handledare att förhålla sig till. En möjlighet är då att huvudhandledaren tillsammans med de andra handledarna bildar ett aktivt handledarteam som gentemot doktoranden representeras av huvudhandledaren.

Ansvarsförhållandet mellan handledare på de examinerande lärosätena ska tydliggöras och regleras i överenskommelsen.

2.5 Allmän och individuell studieplanering

Vanligen kräver de nationella lagstiftningarna att det ska finnas en överenskommelse eller beslut om studieplanering. Enligt den svenska HF (6 kap. 29 §) ska en individuell studieplan upprättas för varje forskarstuderande. Dessutom finns krav om allmän studieplan (HF 6 kap. 26-27 §).

SUHF anser att den skrivna överenskommelsen mellan lärosätena bör innehålla formulering om att allmän studieplan finns och att individuell studieplan ska bifogas den skriftliga överenskommelsen. Den skriftliga överenskommelsen måste utformas utifrån de ingående lärosätenas krav på individuell studieplanering.

Sannolikt kan överenskommelsen utformas så att respektive part lovar att uppfylla sina skyldigheter, utan att där i detalj specificera vilka skyldigheterna är.

2.6 Om studierna avbryts

Om en doktorand antagen till en gemensam examen önskar att avbryta utbildningen har hon/han enligt HF (6 kap. 9 §) rätt att på begäran få examensbevis av den enskilda svenska högskolan för annan examen än gemensam examen, om hon/han uppfyller kraven för en examen vid den enskilda svenska högskolan.

Om ett av de samverkande lärosätena inte anser sig kunna utfärda den gemensamma examen för en doktorand, kan inte heller övriga lärosäten i samarbetet utfärda en gemensam examen till doktoranden. Om doktoranden uppfyller kraven för en examen vid högskolan har doktorand, enligt HF (6 kap. 9 §), rätt att på begäran få examensbevis av den enskilda svenska högskolan för annan examen än gemensam examen. Om doktoranden inte uppfyller kraven för en examen vid högskolan, men vill fortsätta bedriva sina forskarstudier vid högskolan, är det lämpligt att doktorand antas, enligt HF 7 kap. 38 §, vid det partnerlärosäte där huvuddelen av studierna bedrivits.

Överenskommelsen bör hantera situationen om doktoranden inte längre ska ha rätt till handledning och andra resurser kopplade till utbildningen på forskarnivå (HF 6 kap. 30 §).

Enligt svensk lagstiftning har en doktorand rätt att begära byte av handledare (HF 6 kap. 31 §). Den skriftliga överenskommelsen ska beskriva hur en sådan begäran hanteras av lärosätena.

2.7 Försörjningsform

SUHF anser att högskolorna i den skriftliga överenskommelsen ska avtala om vilken eller vilka försörjningsform(er) och nivå(er) som alla de ingående lärosätena ska tillämpa för doktoranderna som utbildas mot den gemensamma examen under hela utbildningen.

SUHF anser att svenska universitet och högskolor ska sträva efter att alla doktorander som antas till den gemensamma utbildningen som leder till den gemensamma examen får likvärdig form och nivå på försörjningen. Försörjningsformen bör också vara likvärdig med doktorander som studerar vid högskolan för enkel eller dubbel examen.

2.8 Trygghetssystem

SUHF anser att högskolorna i den skriftliga överenskommelsen ska avtala om hur man inför antagning ombesörjer att den sökande kommer att ha ett försäkringsskydd under hela utbildningen som är tillräckligt och som fungerar ihop med de olika lärosätenas nationella lagstiftning.

2.9 Utfärdande av gemensamt examensbevis

Endast de lärosäten som enligt den skriftliga överenskommelsen ansvarar för någon del av utbildningen, och som därmed antagit doktoranden, kan examinera de delar de ansvarar för och utfärda den gemensamma examen. Av den individuella studieplaneringen ska framgå vilket lärosäte som ansvarar för utanordnandet av det gemensamma examensbeviset.

2.10 Övrigt

Som betonades i inledningen gör rekommendationerna inte gör anspråk på att vara heltäckande. Den skriftliga överenskommelsen behöver behandla betydligt fler frågeställningar. Följande lista ger några exempel:

- Vid antagning ska doktorandens försörjning under utbildningstiden vara utredd, så att det är klart vem som finansierar hela utbildningen.
- Doktorandens språkliga förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen bör värderas liksom eventuell institutionstjänstgöring.
- Hur planering och uppföljning av utbildningen, olikheter i betygssättning, doktoranders lokalisering under utbildningen och hur eventuella konflikter mellan olika parter hanteras.
- Hantering av ekonomiska frågor liksom fördelning av kostnader utöver det som rör doktorandens försörjning.
- Hantering av disciplinärenden, indragning av resurser och hantering av doktorander med otillräcklig studieprestation.
- Krav på huvudhandledares akademiska nivå.
- Vilken examen inklusive examensbenämningar som utbildningen leder till samt utformning och ansvar för det gemensamma examensbeviset.
- Omfattning, publiceringsform och eventuell förhandsgranskning av avhandling.
- Omfattning och form för disputationen.
- Överenskommelsens giltighet, liksom hur ändringar och tillägg hanteras.
- Gällande lagstiftning för jämställdhet eller funktionshinder.

3. Referenslitteratur

- *Gränslös kunskap – högskolan i globaliseringens tid*, Regeringens proposition 2008/09:175
- Förarbetet *Gemensamma examina*, Ds 2008:80, Regeringskansliet/Utbildningsdepartementet
- *How to manage joint study programmes? Guidelines and Good Practices from the JOIMAN Network*, se: www.joiman.eu

Högskolelagen, 1 kapitlet

17 § En högskola som anges i bilagan till denna lag får utfärda en gemensam examen tillsammans med

1. en annan högskola,
2. en enskild utbildningsanordnare som har tillstånd att utfärda examina enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina, eller
3. ett utländskt lärosäte som inte är en fysisk person.

Med gemensam examen avses examina som får utfärdas av de lärosäten som tillsammans har anordnat en utbildning som kan leda till dessa examina. Utbildningen ska ha anordnats inom ett utbildningssamarbete mellan sådana lärosäten som avses i första stycket.

Regeringen meddelar ytterligare föreskrifter om gemensamma examina. Lag (2009:695).

18 § En högskola som avses i 17 § får inom ramen för ett utbildningssamarbete som anges i andra stycket samma paragraf besluta att överlåta förvaltningsuppgifter i fråga om antagning till och tillgodoräkande av utbildning till

1. en annan högskola,
2. en enskild utbildningsanordnare som har tillstånd att utfärda examina enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina, eller
3. ett utländskt lärosäte som inte är en fysisk person.

De förvaltningsuppgifter som överläts får bara innebära att

1. en studerande som har antagits till en del av utbildningen av ett annat lärosäte, som anordnar den delen av utbildningen, ska anses vara student som är antagen av högskolan när han eller hon bedriver studier där, och
2. en del av utbildningen som en studerande har gått igenom med godkänt resultat vid ett annat lärosäte ska tillgodoräknas honom eller henne för utbildning vid högskolan utan särskild prövning. Lag (2009:695).

Högskoleförordningen, 6 kapitlet

11 a § En högskola får delta i ett utbildningssamarbete som anges i 1 kap. 17 § andra stycket högskolelagen (1992:1434) bara om samarbetet grundas på en skriftlig överenskommelse.

En sådan överenskommelse får en högskola, som anges i bilagan till högskolelagen, ingå med

1. en annan högskola som omfattas av högskolelagen,
2. en enskild utbildningsanordnare som har tillstånd att utfärda examina enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina, eller
3. ett utländskt lärosäte som inte är en fysisk person. Förordning (2009:1068).

11 b § En högskola som avses i 11 a § får ingå en överenskommelse som anges i samma paragraf bara om villkoren i andra och tredje styckena är uppfyllda.

Högskolan ska genom överenskommelsen ha säkerställt att

1. varje del av utbildningen anordnas av något av de lärosäten som ingår i utbildningssamarbetet, och
2. även de delar av utbildningen som anordnas av ett annat lärosäte än högskolan vilar på vetenskaplig eller konstnärlig grund och på beprövad erfarenhet samt bedrivs så att en hög kvalitet nås i utbildningen.

Av överenskommelsen ska det framgå

1. vilken del av utbildningen som högskolan ska anordna,
2. vilken del av utbildningen ett annat lärosäte ska anordna,
3. vid vilket eller vilka av de lärosäten som anordnar en del av utbildningen en sökande till utbildningen ska antas,
4. att högskolan får anta sökande bara till den del av utbildningen som högskolan ska anordna,
5. när en studerande som har antagits till en del av utbildningen av ett annat lärosäte ska anses vara student enligt 11 c §,
6. att den del av utbildningen som en student har gått igenom med godkänt resultat vid ett annat lärosäte ska tillgodoräknas honom eller henne för utbildning vid högskolan utan särskild prövning,
7. vilken examen utbildningen kan leda till vid respektive lärosäte, och
8. övriga villkor som är nödvändiga för att utbildningen ska kunna genomföras. Förordning (2009:1068).

11 c § En studerande som har antagits av ett annat lärosäte till en del av en utbildning som omfattas av en sådan överenskommelse som anges i 11 a §, ska anses vara student som är antagen av den högskola som har ingått överenskommelsen när han eller hon inom ramen för utbildningen bedriver studier där. Detta gäller bara om

1. det andra lärosätet anordnar den delen av utbildningen som lärosätet har antagit den studerande till, och
2. den studerande enligt överenskommelsen inte också ska antas av högskolan. Förordning (2009:1068).

11 d § En del av en utbildning som omfattas av en sådan överenskommelse som anges i 11 a § och som en student har gått igenom med godkänt resultat vid ett annat lärosäte ska tillgodoräknas honom eller henne för utbildning vid den högskola som har ingått överenskommelsen utan särskild prövning. Förordning (2009:1068).

11 e § En högskola som avses i 11 a § får utfärda en gemensam examen bara om

1. studenten har gått igenom en utbildning som omfattas av en överenskommelse som anges i samma paragraf samt uppfyllt kraven för examen vid högskolan och vid minst ett annat lärosäte som har anordnat en del av utbildningen,
2. varje lärosäte som utfärdar en examen, som ingår i den gemensamma examen, får utfärda den examen som lärosätet utfärdar,
3. varje examen som ingår i den gemensamma examen och som utfärdas av en högskola som omfattas av högskolelagen (1992:1434) eller av en enskild utbildningsanordnare avser samma examen som högskolans, och
4. varje examen som ingår i den gemensamma examen och som utfärdas av ett utländskt lärosäte är på motsvarande nivå som högskolans examen. Förordning (2009:1068).

11 f § När en högskola som avses i 11 a § utfärdar en gemensam examen tillsammans med ett annat lärosäte får högskolan utfärda sitt examensbevis i samma dokument som det andra lärosätet utfärdar sitt examensbevis i. Förordning (2009:1068).